

AN RÉAMHFHOCAL

AN RÉAMHFHOCAL SIMPLÍ

22.1 Is iad seo a leanas na réamhfhocail shimplí de réir na dtuiseal a ghabhann leo

□ an t-ainmneach: *ach, amhail, gan, go dtí, idir, mar, murach, ná, seachas*.

Is minic a áirítear *murach* agus *ná* ina gcónaísc nó ina leath-réamhfhocail.

□ an tabharthach: *a, ag, ar, as, chuig, dar, de, do, faoi, go (= go dtí), go (= le), i,*

ionsar, le, maidir le, mar aon le, ó, os, roimh, thar, trí, um.

Ní úsáidtear an réamhfhocail *a* de ghnáth ach roimh ainm briathartha.

Ní úsáidtear an réamhfhocail *go (=*

le) ach i gcorrcháis: *páigin go leith*.

□ an ginideach: *chun, cois, dála, fearacht, timpeall, trasna*.

22.2 Scríobhtar *in* thar ceann *i* roimh ghuta nó roimh fhuaim ghuta: *in Éirinn; in x; in*

An tOileánach. Scríobhtar *in* i gcorrcháis eile: *in bhur, in dhá áit, in b, in c; in Cré na Cille,*

etc., agus i gcás logainmneacha (seachas ainmneacha tíortha) thar lear nach bhfuil leaganacha

Gaeilge faoi leith ann dóibh: *in Birmingham; in Devon; in Monte Carlo; in Chicago; ach i*

Londain, i bPáras, sa Róimh.

Deirtear freisin i gcásanna áirithe, nuair nach ceilt ar an mbunainm *é, i mBirmingham; i*

Monte Carlo; i Chicago.

22.3 Cuirtear *leis* in ionad *le* roimh an alt: *leis an mbean; leis na fir*.

22.4 Cuirtear *tríd* in ionad *trí* roimh an alt uatha: *tríd an tír*. Ach *trí na poill*.

22.5 Is gnách *d'* a chur in ionad *de* agus *do*, roimh ghuta nó roimh *fh* a bhfuil guta ar a

lorg: *lán d'ór (de ór); tabhair d'Fhearghal (do Fhearghal) é*. Ach *do fhréamh; de fhlaith*.

22.6 Seo iad na ranna cainte is mó a bhíonn faoi réir ag an réamhfhocail:

□ an t-ainmfhocail: *i mbád, ar mo chois, chun an tí*

□ an forainm pearsanta: *fear mar é; idir mise agus tusa*

□ an forainm ceisteach: *níor thrácht sé ar cad a bhí le déanamh*

□ an forainm éiginnte: *níor éist mé le cibé a dúirt sé*

□ an forainm taispeántach: *mar sin; dar seo agus dar siúd*

□ an t-ainm briathartha: *ag ithe; le hól; teach a thógáil*

□ frása: *tar amach as faoin mbord; go dtí le déanaí.*

Is léir ón dá shampla dheireanacha gur féidir dhá réamhfhocail a chur taobh le taobh.

22.7 Má tá níos mó ná ainmfhocail amháin faoi réir ag réamhfhocail is gnách an réamhfhocail a athrá: *ar ór ná ar airgead; lán d'éad agus de mhioscais agus de chancar; gan anam gan urlabhra; le fuacht agus le fán; níos fearr ná rothar agus ná gluaisteán.*

Is minic a dhéantar é a athrá i bhfrása cuimsitheach ar lorg *ach*: *níorbh fhéidir d'aon chumhacht ach do chumhacht Dé ...; ní thiocfadh le haon fhear iad a bhriseadh ach le haon fhear amháin.*

Mar an gcéanna má tá dhá ainmfhocail, nó forainmneach agus ainmfhocail, ag tagairt don duine (rud) céanna mar a bheadh comhaisnéis ann, agus go bhfuil réamhfhocail ag gabháil leis an gcéad cheann déantar an réamhfhocail a athrá de ghnáth: *thug sé punt dá mhac, do Sheán; bhí mé ag caint léi, le Bríd; bhí an sagart le labhairt leis an rí, lena hathair.*

22.8 Mar sin féin is minic nach ndéantar an réamhfhocail a athrá: *trí shioc agus shneachta; roimh Dhia nó Mhuire; ó shagart ná dhochtúir; gan fios fáth ná siocair.*

Agus ní ceart é a athrá má d'athródh sin an bhrí: *idir na páistí agus na fir; meascán de ghaineamh agus stroighin; murach Niall agus Eoin.*

22.9 PRÍOMHFHEIDHMEANNA AN RÉAMHFHOCAIL SHIMPLÍ

ábhar

de: *lán d'uisce; tá sé déanta de phrás; líon den mhín é*

aidhm

ar: *ní dhéanfainn ar ór an domhain é; déan rud orm*

chuig: *ní chugamsa a bhí sí*

chun: *chun glóire Dé*

do: *las dom é; do Sheán a tógadh an teach*

mar: *chuaigh sí ann mar chailín aimsire*

timpeall: *rachaidh mé suas an cnoc timpeall na mbó.*

am

□ *pointe ama*

ar: *ar ball; ar a sé a chlog; ar dtús*

faoi: *faoi dheireadh.*

□ *pointe nó tréimhse i dtréimhse ama*

de: *bhíodh sé ag póitseáil d'oíche*

i: *sa lá a shiúil sé amach; i lár an lae*

idir: *idir an samhradh agus an Nollaig.*

le: *níor tharla sé le mo linnse; le doineann.*

□ *timpeall pointe ama*

faoi: *faoi Bhealtaine; faoi Shamhain; faoi láthair*

um: *um Cháisc; um thráthnóna; um an dtaca seo*

timpeall: *timpeall na Nollag.*

□ *roimh phointe ama*

chun: *chun na Bealtaine; chun a dó dhéag*

faoi: *faoi mhaidin*

go: *go Samhain; go Domhnach seo chugainn; go tráthnóna*

roimh: *roimh am an dinnéir.*

□ *tar éis pointe ama*

as: *as sin amach*

ó: bliain ón lá sin; seachtain ó amárach

thar: an bhfuil sé thar a naoi a chlog?

□ pointí comhaimseartha

le: le héirí na gealaí; le luí na gréine.

□ tréimhse ama

i: rinne sé an obair go léir i mbliain amháin.

buntáiste agus míbhuntáiste

ar: tá siad milte agat orm; ná sceith orm

do: ith duit féin é; shuigh sé síos dó féin.

bunús

as: fear as Árinn; is as an bhFrainc é

ó: ó Chaitlín a fuarthas iad; tá an Ghaeilge acu ó dhúchas.

codarsnacht

thar: chuaigh sé thar chomhairle a athar.

coimhdeacht

faoi: bean faoina cóta péacach; teach faoina chúig sheomra

le: chuamar go dtí na pictiúir le Pádraigín.

comparáid

amhail: amhail fear a bheadh ar meisce

fearacht: éiríonn sé go luath, ní fearacht daoine eile é

go: ní aithne go haontíos; ní neart go cur le chéile

go dtí: ní amadán go dtí é; níor spórt go dtí é

le: chomh maith liom; oiread leatsa

mar: bean mar an bhean sin

ná: níos fearr ná Tomás.

cuimsiú

ar: *tá sé ar na fíir is saibhre sa tír; níl do chaora orthu seo*

idir: *idir fhir agus mhná.*

cúis

as: *crochadh é as dúnmharú; as fearg a rinne sé é*

de: *fuair sé bás den ocras (tart, etc.)*

le: *le neart feirge; ar crith le heagla*

ó: *marbh ón ólachán; tuirseach ón obair*

trí: *trí fhearg (leisce, ainbhios).*

díol

ar: *díoladh an tobac ar phunt; thug mé punt dó ar an tobac*

as: *dhíol sé as an teach le hairgead a athar*

le: *dhíolamar an tarbh leis an strainséir.*

eisiamh

ach: *gach aon duine ach Seán*

gan: *gan chara (teach, chiall)*

murach: *bhí mé marbh murach Peig*

seachas: *duine ar bith eile seachas tusa*

thar: *ní ceart duitse bheith ann thar chailín ar bith eile.*

gléas

ag: *táim bodhar (marbh, etc.) agat*

de: *buille de dhorm (chlaíomh, etc.)*

le: *lón sí an corcán le cupán; le mo dhorm; le scian.*

imthosca

de: *gamhain maith de ghamhain míosa*

maidir le: *maidir le firín tá glór mór aige*

mar le: *tá sé fuar mar le haimsir shamhraidh.*

intriacht

ar: *ar m'anam go bhfuilim gonta*

dar: *dar mo bhriathar; dar flaitheas Uí Néill.*

iolrú

faoi: *faoi dhó (thrí, chéad).*

ionad

□ *suíomh*

ar: *ar charraig; léigh mé é ar an nuachtán*

faoi (= taobh thíos de): *faoi staighre*

faoi (= timpeall): *thart faoi mbord; faoina muineál; faoin áit (tír, etc.)*

i: *i mbád; istigh san oileán; in Éirinn; i m'intinn*

idir: *idir Cill Airne agus Luimneach*

le: *ar crochadh leis an mballa; le mo thaobh*

ó: *míle ón gcathair; cá bhfuil do phíopa uait? feicim uaim í*

os: *os cionn; os coinne; os comhair; cuirimis lia os a leacht.*

□ *gluaiseacht ó*

as: *tháinig sé as Meiriceá anuraidh; tabhair do ghadhar as seo*

de: *léim sé den chapall; caith díot do chóta*

ó: *chuaigh sé ó Chaiseal go Port Laoise; caith uait an liathróid.*

Réamhfhocail chontrártha is ea *i* agus *as*, *ar* agus *de*, *ag* agus *ó*: *léim sé isteach i mbád agus ansin léim sé amach aisti; bhí hata air ach chaith sé de é; bhí liathróid aige agus chaith sé uaidh í.*

□ *gluaiseacht chun*

ar: *ar faoistin chuig an sagart óg; ar scoil*

chun: *chun faoistine; chun an Lagáin (an tí, an mháistir)*

chuig: *chuig faoistin; chuig an gcathair (an teach, an máistir)*

do (roimh an alt go hiondúil): *don Spáinn (don Daingean); don chlochar)*

go (go dfreach roimh ainmfhocal): *go hAlbain; go glúine sa láib*

go dtí: *go dtí [an] bád; go dtí a theach féin (an fear; é)*

i: *isteach i mbád, isteach sa chuan*

ionsar: *ionsar an dochtúir (sagart, iascaire, etc.); ionsorm, etc.*

□ *gluaiseachtaí eile*

faoi: *chuaigh sé faoin tuath; faoin gcnoc suas*

mar: *síos mar seo leat*

timpeall: *timpeall an oileáin a chuaigh an bád beag*

thar: *chuaigh an cith tharainn; thar toinn*

trasna: *trasna na farraige (sráide)*

trí: *tríd an bhfuinneog.*

Úsáidtear *ag, ar, faoi, le* ar lorg an dobhriathair *thart* (22.17).

modh

as: *abair as Béarla é*

de: *chuaigh sé de léim (shnámh, chois, etc.); de ghuth ard*

i: *i nGaeilge a scríobhadh an leabhar gramadaí.*

oiriúnacht

ag: *níl aon ní trom ag Tomás; tá tú róláidir agam; tá sé chomh maith agat*

fillleadh

do: *tá tú róghlic dom; níl sí maith go leor dó.*

seilbh

ag: *an bhfuil pingin agat? tá snámh (ceol, Gaeilge, etc.) agam; briseadh corrán*

an ghéill (an chos chlé, etc.) aici; níl sé de mhisneach agat

i: *tá a lán dea-thréithe ann mar Phádraig.*

staid

□ le brí dhearfach

ar: *ar buile (stad, mire, etc.); ar an drabhlás; ar staid na ngrást*

faoi: *faoi bhrón; faoi ghlas; faoi bhláth*

i: *ina chónaí; i gceist; in eagar*

le: *bhí na deora (an t-allas; an fhuil) liom.*

□ le brí dhiúltach

as: *as eagar (ionad; seilbh)*

ó: *tá an bhó ó mhaith; tá siad ó cheap is ó chóiriú.*

□ athrú staide

ar: *tá an saol ag athrú agus ní ar fheabhas ach ar olcas*

chun: *chun cinn; chun an drabhláis; chun feabhai; chun suain.*

Ní úsáidtear *chaig, do, go, go dtí* mar a úsáidtear *chun* thuas.

□ athrú céime

i: *ag dul i bhfuaire (in olcas, etc.).*

tagairt

ar: *ar mhéad a dheifre; rug sí an chraobh léi ar áilleacht*

dála: *dála an scéil, cá bhfuil Lúcas? dála Airt, cé a sceith air?*

faoi: *tá m'athair an-mhaith faoi airgead*

le: *ní fhaca mé do leithéid le crostacht; cad a déarfá le (= i dtaobh) duine a*

chaill nóta puint?

maidir le: *maidir le Críostóir, tabharfaidh mise aire dó*

timpeall: *suarach timpeall airgid; díograiseach timpeall na Gaeilge.*

tomhas

ar: *ar airde (doimhneacht, fad, leithead, tiús)*

de: *níos sine de bhliain; níos troime d'unsa*

faoi: *níl sé faoi mhíle den stáisiún; níos saibhre faoi ghiota mór*

thar: *thar am; thar fóir.*

treo

ar: *thug sé a aghaidh ar an teach*

le: *bhí a dhroim leis an tine*

ó: *d'iompaigh sé ón sagart.*

tuilleamaí

ar: *tá Conchúr ar bheagán airgid (céille); ar leathláimh.*

úinéireacht

do: *mac do Sheán*

le: *is liom é; leabhar le Seán; mac leis.*

RÉAMHFHOCAIL ÁIRITHE AR LORG FOCAL ÁIRITHE

22.10 Tagann réamhfhocail ar leith ar lorg focal áirithe (ainmfhocail, aidiachtaí, briathra). Sna samplaí seo a leanas is gnách é a bheith intuigthe go bhfuil an réamhfhocal i gcumasc le forainm, sin nó go bhfuil forainm nó ainmfhocal ar lorg an réamhfhocail. Is iondúil freisin go bhfuil an briathar *bí* nó briathar éigin eile a úsáidtear le staid nó athrú staid a léiriú (*fan, éirigh, tar*, etc.) intuigthe i dtosach na habairte. I gcás aon sampla ina dtugtar dhá réamhfhocal gan lúbínní is leis an tsuibíacht (an duine nó an rud ar a bhfuil an mothú, etc.) a ghabhann an chéad réamhfhocal, leis an oibiacht an dara réamhfhocal. Mar shampla, i gcás na habairte *bhí eagla ar an gcat roimh an madra*, is mar seo a léirítear úsáid na réamhfhocail a ghabhann leis an bhfocal *eagla*: *eagla ar roimh*.

22.11 Péirí réamhfhocail agus réamhfhocail aonair ar lorg ainmfhocail

aithne ag ar; **amhras** ag ar *nó* ar faoi; **bá** ag le; **beann** ag ar; **bród** ar as; **buntáiste** ag ar; **caoi** ag ar (chun); **ceist** ag ar; **cion** ag ar; **cohall** ar chuig (chun); **coinne** ag le; **cuimhne** ag ar; **dáimh** ag le; **dóchas** ag as; **dochma** ar roimh; **doicheall** ar roimh; **dúil** ag i; **éad** ar le; **eagla** ar roimh; **colas** ag ar; **fáilte** ag roimh; **faitíos** ar roimh; **fala** ag le; **faltanas** ag do; **fearg** ar roimh; **fonn** ar chun; **formad** ag le; **fuath** ag ar (do); **gaol** ag le; **gean** ag ar; **gnaoi** ag ar; **grá** ag ar (do); **gradam** ag do; **gráin** ag ar (do); **greann** ag ar; **iontaoibh** ag as; **meas** ag ar; **mioscais** ag do; **muinín** ag as; **olc** ag (ar) do (chuig, le); **ómós** ag do (roimh); **paor** ag ar; **saint** ar chun; **scáth** ar roimh; **spéis** ag i; **súil** ag le; **suim** ag i; **taitneamh** ag ar (do); **toil** ag do; **tóir** ag ar; **toradh** ag ar; **trua** ag do; **urraim** ag do.

ar: amhras, áthas, biseach, brón, cathú, codladh, cumha, deabhadh, díomá, feabhas, imní, ionadh, lúcháir, náire, ocras, tart, tinneas (an eitinn, an déideadh, slaghdán, etc.).

Úsáidtear an réamhfhocal *ar* le baill eachtracha na colainne (ceann, cosa, eireaball, lámha, méara).

ag: baill inmheánacha na colainne: croí, fiacra, scamhóga, súile.

faoi: bhí fuadar faoi, tá rotha faoi, bhí capall maith fúm.

i: cuir cigilt sa (ar an) leanbh; tá tochas iontu (orthu); tá codladh grifín i mo chois; tá pianta ina lámha; tá scéin ina súile.

22.12 Réamhfhocail ar lorg aidiachtaí

aireach ar; **báúil** ar (le); **beo** ar; **bródúil** as; **buíoch** de; **ceanúil** ar; **cliontach** i (le); **cleachta** le (ar); **cothrom** le; tá an naíonán **cúramach** ag Treasa nó tá Treasa **cúramach** faoin (sa) naíonán; **dall** ar; **dílis** do; **colach** ar; **feiliúnach** do; **fial** faoi; **fóirsteanach** do; **folamh** ó; **freagrach** i (as); tá mé **gann** in (ar) airgead; **gaolmhar** do; **geallmhar** ar; **glan** ó (de, ar); **inníoch** faoi; **lán** de (le); **lom** ó (ar, chun); **móralach** as; **muiníneach** as; **neamhspleách** ar (do, le); **oilte** ar; **oiriúnach** do; **réidh** le; **riachtanach** do; **saor** ó (ar); **sásta** de (le); **socair** ar; suimiúil **i**; **taithíoch** ar; **toilteanach** ar (chun); **tugtha** do; **tuirseach** de (ó); **ullamh** chun (do, le); **umhal** do; **urramach** do.

22.13 Ar lorg briathra

ar: achainigh, aitim, amharc, buaigh, ceil, crom, cuimhnigh, féach, fóir, glaoigh, iarr, impigh, scairt, teip, tosaigh, trácht.

Ach ar chuimhnigh tú d'athair ag an bpaidrín (gan réamhfhocal).

de: fiafraigh, tit, tuirling

do: beannaigh, comhairligh, diúltaigh, geall, géill, inis, maith, umhlaigh

le: abair, cuidigh, éist, fan, scar, taitin

Ach d'éist an sagart mé (gan réamhfhocal).

22.14 Briathra coitianta a leanann réamhfhocail éagsúla iad

bain: bain **as!** (*imigh!*); bhain an bháisteach siar **asam**; bain caint (ceol, etc.) **as**; bhain sé dhá lá **asam** (**díom**) an obair a chríochnú; ní féidir liom ceart (an craiceann, etc.) a bhaint **de**; ná bain **dó** (**leis**); ní bhaineann an gnó sin **liomsa**; baineadh na cosa **uaim** (*leagadh mé*); bain **uait** féin (*beir ar do chiall*).

beir: beir **ar** shrian **ar** an gcapall; beir isteach **air**; beir **as** tú! (*inígh!*) beir **chugam** é; beir **leat** é; beir **uaim** é!

buail: buail **ar** an doras; bhuail sé bob **orm**; buail **fút!** (*suigh!*); bhuail Seán **liom** (*umam*).

cas: chas sé **ar** a bhaile dúchais; chas (casadh) fear **orm** (**dom**, **liom**); cibé rud a chas (*sheol*) **chugam** é; chas sé achasán **liom**; chas mé an ghoid **leis**.

cuir: ná cuir **ormsa** é (*an milleán*); cuir **ort** do bhróga; tá na bróga nua ag cur **orm**; tá sé (*an stoirm*) ag cur **air** (*ag neartú*); cad atá ag cur **ort**? cuireadh **as dúinn** nuair a bhí an traein déanach; chuir sí an t-úll **chuici** (*ina póca*, etc.); nílím ag cur **chugat** ná **uait**; chuir sé **chun** bóthair; conas atá sé ag cur **de**? chuir sí suas **dó** (*dhiúltaigh sí é*); ag cur **faoi** (*ina chónaí*); cuir ola (ungadh, gluaiseacht,...) **faoi**; chuir an t-easpag trí chéad páiste **faoina** láimh (*chóineartaigh sé iad*); ag cur **i** dtíortha (*ag déanamh calláin*); cé atá ag cur **catarthu**; caithfidh tú cur suas **leis**; cuir **le** do ghealltanais; cuir **le** chéile iad; chuir sé **roimhe** leabhar a scríobh; chuir sé an taom **thairis**; cuir **uait** na cleasa.

déan: ag déanamh **ar** Ghailimh (**ar** a dó dhéag); rinne sé dearmad (feall, rud, ...) **orm**; tá sí ag déanamh **as di** féin; cad é a rinne tú **leis** an leanbh?

éirigh: éirigh **as** an obair sin; bhí na clocha sneachta ag éirí **den** bhóthar; d'éirigh an scrúdú **le** Caoimhín; céard a d'éirigh **duit**? ag éirí **chun** gaoithe; d'éirigh **idir** an dá dhream; d'éirigh sé **ina** laoch ag an slua.

féach: féach **ar** na réaltaí; féachfaidh mé **lena** dhéanamh; féach na bróga sin **ort**; féachfaidh mé **chuige**; féach **romhat**.

Ach *d'fhéach an breitheamh an cás* (gan réamhfhocal).

gabh: gabhaim pardún **agat**; gabh **agam**; gabhaim **orm** (*tógaim orm féin*); gabhaim **orm** (*creidim*) go bhfuil; ghabh sé de bhata **orm**; tá an eitinn (an fliú, etc.) ag gabháil **dó**; ag gabháil **don** obair; ghabh mé **chugam** a ndúirt sé; gabhfaidh mé **le** ceird; gabhaim **le** Seán (taobhaím leis).

guigh: guigh **orm** (*i bpaidir*), guigh **ar** mo shon (**dom, liom**) [*i gcomhrá*].

imigh: imigh **ort** (*ná stad*); cad a d'imigh **ort**? ní imeoidh aon ní **air** (*feicfidh sé gach rud*); d'imigh an tsáil **den** bhróig aici; d'imigh sé **ina** shaighdiúir (shagart, etc.); bhí mé ag imeacht **romham** (*ag iarraidh déirce*).

lean: lean **de** (*ná stad*); lean **leat** (**díot, ort**); ag leanúint siar **ar** an scéal (*ag déanamh paidir chapail de*).

lig: ná lig **as** freagracht iad; lig sé **air** nár chuala sé mé; lig **dí** imeacht; lig **dom** féin; lig **dom leo** (*ná bí ag caint liom orthu*); lig sí **den** ghol (*stad sí*); lig mé **fúm** ar an mbóthar (*rinne mé moill*); ligim **leat** (*glacaim le do dhúshlán*); ní ligfidh mé **leis** é; ná lig an pictiúr sin tharat (*féach chuiige go bhfeicfidh tú é*); tá an corcán ag ligean **uaidh**.

Ach lig an dochtúir an neascóid (gan réamhfhocail).

mol: molaim **léi** (*deirim léi go n-aontaím léi*); molaim an chéad duais **dí**; molaim **dóibh** imeacht.

riar: riar na mílseáin **ar** na páistí; tá mé ag riar **dóibh** ó mhaidin.

scaoil: scaoil scéal **chugainn**; scaoil sé **liom** (*le gunna*); scaoil sé **uaidh** an cú; scaoil **tharat** é (*ná cuir suim ann*).

tabhair: fear a dtugtar Diarmaid Ó Sé **air**; cad é a thug **ort** sin a dhéanamh? tabhair **chugam** é (gluaiseacht i gceist); tabhair **dom** é (gan aon ghluaiseacht i gceist); tabhair **leat** é; thug an tarbh fogha **fúm**; thug an t-ollamh léacht fhada **uaidh**; cé **uaidh** ar thug tú an drochnós sin?

tar: tagaim **air** (*fionnaim*); tiocfar **ort** lá éigin mura n-éirí tú as an ngadaíocht; tháinig siad **chucu** féin; tagann **de** sin gurbh fhíor a ndúirt tú; tagann an hata sin **duit**; ó tháinig **ionam** siúl; ó tháinig **ann dó** (*ó d'fhás sé aníos*); tig **liom** siúl; thiocfadh **dó** go ... (*d'fhéadfadh sé go ...*); níl an dá insint ag teacht **le** chéile go rómhaith.

tit: thit an leabhar **as** a chéile; thit oidhreacht (mo chroí, mo chodladh) **orm**; ag titim **chun** feola (aoise, deiridh); thit sé **i** laige (**i** gceann a chos); thit mé **leat** (*tusa ba chúis leis an titim*); tá an t-allas ag titim **liom**; thit focal **uaim**.

tóg: thóg mé **orm** féin scríobh; ná tóg aon cheann **dó** (*ná cuir suim ann*); ná tóg **ormsa** é má theip ort.

tuig: ní mar sin a déarfainn é ach thuigfinn **as**; tuigim **ort** gur iasacht atá uait; ní thuigim focal **uait**; tuigtear **dom** gurb é a gheobhaidh an post; bhí tuiscint agam **dó** (*thuig mé a dhearcadh*).

22.15 Ainmfhocail ó bhunús is ea cuid de na réamhfhocail shimplí agus tá feidhm ainmfhocail go fóill ag roinnt acu: *gach duine sa timpeall; i mo thimpeall; ba é sin a fhearacht aige siúd é; mo dhála féin.*

22.16 Dobhriathra ó bhunús is ea cuid de na réamhfhocail, agus is minic feidhm dobhriathair acu anois féin: *chuaigh an tine as; fan mar atá tú; ó tháinig sé fanadh sé.*

Tá feidhm dobhriathair ag cuid de na réamhfhocail atá ina n-ainmfhocail ó bhunús: *chuaigh sé trasna; tá sé timpeall ar mo cheann.*

22.17 Na focail *thart* (dobhriathar), *thar*, *timpeall*

□ gluaiseacht i dtreo agus thar pointe: *chuaigh sé thart leis an doras* (gcláí, gcarraig, etc.); *chuaigh sé thart ag an doras; chuaigh sé thar an doras; chuaigh sé thart le mo thaobh.*

□ gluaiseacht timpeall taobh amuigh: *ag siúl thart ar an (faoin) teach; shiúl sé thart ar an mbó mar a bheadh sé ag dul á ceannach; ag siúl timpeall (mórtimpeall) an tí.*

□ gluaiseacht timpeall taobh istigh: *ag siúl thart an t-urlár (seomra); ag rith timpeall an urláir* (ar fud an tí).

□ *sufomh* : *an trá agus an talamh thart uirthi (léi); níl sé in aon áit thart sa teach; níl aon chloch aoil thart faoin áit seo; bhí siad thart timpeall ar an mbord; na cnoic timpeall an bhaile.*

□ *garluach*, etc.: *timpeall míle slí (an ama seo, fiche punt).*

22.18 Frásaí réamhfhoclacha

□ mar ainmní: *b'fhearr duit gan fanacht*

□ mar fhaisnéis: **ar an bportach** *an áit is teo inniu*

□ mar chuspóir: *dhíol sé idir theach agus thalamh*

□ faoi réir ag réamhfocal: *tá sí anseo ó roimh Nollaig*

□ le feidhm ginidigh: *táimid chun gan é a dhíol*

□ le feidhm aidiachta (iad aitreabúideach): *fear gan mhaith is ea é; duine le Dia a bhí ann; tabhair cuid den mhíl dom.*

Is frásaí dobhriathartha formhór na bhfrásaí réamhfhoclacha: *chuir Tomás a anam i mbaol ar mhaithe liomsa* (dhá shampla san abairt seo).

AN RÉAMHFHOCAL COMHSHUITE

22.19 Frásaí réamhfhoclacha ar leith atá sna réamhfhocail chomhshuite. **Réamhfocal**

simplí + ainmfhocal is múnla dóibh de ghnáth. Is iad seo a leanas na cinn is coitianta:

ar aghaidh (bhéala, chúl, feadh, fud, lorg, nós, scáth, son, tí);

as ucht

d', **d'fhonn, **d'uireasa****

de bharr (bhúochas, cheal, chois, chóir, dheasca, dhfobháil, dhroim, réir, thairbhe)

Is gnách an réamhfocal simplí *de* a fhágáil ar lár roimh *cheal*: *theip orm cheal airgid. Ach dá cheal.*

faoi bhráid (bhun, cheann, choinne, chomhair, dhéin)

gan fiú

go ceann, go fiú

i bhfeighil (bhfianaise, bhfochair, bhfogas, bhfoisceacht, dtaobh, dteannta, dtrátha, dtuilleamaí, gcaitheamh, gceann, gcleithiúnas, gcoinne, gcomhair, gcosamar, gcuideachta, gcúl, lár, láthair, leith, mbun, measc, ndiaidh, ngiorracht, rith)

in aghaidh (aice, áit, airicis, éadan, imeacht, ionad)

le cois (haghaidh, hais, linn, taobh)

os cionn (coinne, comhair)

tar éis, **thar** ceann.

Tá difríocht brí idir *thar ceann* (réamhfhocal comhshuite) agus *thar cheann*: *chuaigh an bhanaltra thar ceann an dochtúra*; *chuaigh an píléar thar cheann an dochtúra*.

22.20 Na gnáthrialacha comhréire a bhaineann le frásaf dar múnla *réamhfhocal simplí + ainmfhocal*, baineann siad go hiondúil leis na réamhfhocail chomhshuite freisin, e.g:

□ tagann ginideach an ainmfhocail ar a lorg: *i gcoinne na gaoithe*

□ má chuirtear forainmneach in áit an ghinidigh is aidiacht shealbhach an

forainmneach agus cuirtear í idir dhá mhír an réamhfhocail chomhshuite: *ina coinne*.

In ionad aidiacht shealbhach a chur isteach idir dhá mhír an réamhfhocail *ar fud* is minic a úsáidtear foirm ar leith: *ar a bhfuaid*.

Ní gnách aidiacht shealbhach a chur idir dhá mhír na réamhfhocal comhshuite *ar feadh, d'fhonn, gan fúí, go ceann, go fúí, i dtrátha, i gcaitheamh, in imeacht*.